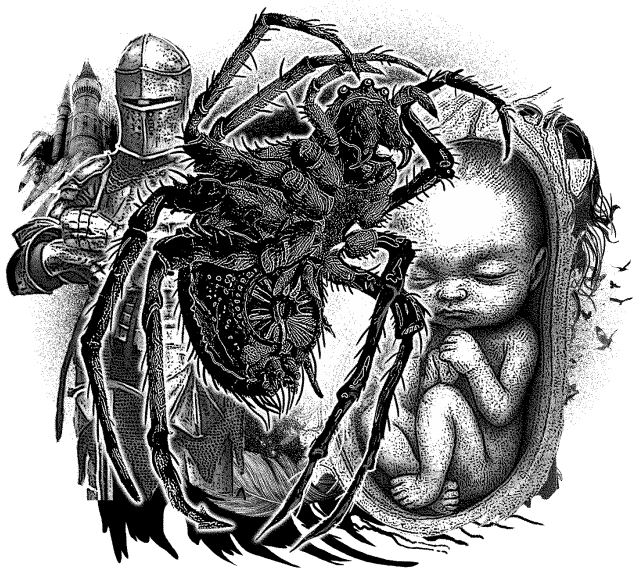

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Ag
Argentum

ЄРЕМІЯ ГОТТЕЛЬФ

ЧОРНИЙ ПАВУК

НК Богдан

Серію «Argentum» засновано 2019 року.

Переклад з німецької
Романа Матієва

Перекладено за виданням:
Jeremias Gotthelf: Die schwarze Spinne. In:
Bilder und Sagen aus der Schweiz. Bdch. 1.
Die schwarze Spinne – Ritter von Brandis –
Das gelbe Vögelein und das arme Margrithli. –
Solothurn: Jent & Gaßmann, 1842. – S. 1–112.

Ця містична повість увібрала в себе легенди
та перекази, що в цільній оповіді висвітлили
релігійно-гуманістичні уявлення про добро
та зло, злочин і покарання...
Для читачів, які перебороли дитячі страхи,
та не позбулися гостроти відчуттів.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

«Навчальна книга — Богдан», просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, Україна, 46002.
«Навчальна книга — Богдан», а/с 529, м. Тернопіль, Україна, 46008.
У випадку побажань та претензій звертатися:
т/ф (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762
office@bohdan-books.com

Інтернет-магазин «НК Богдан»:

www.bohdan-books.com mail@bohdan-books.com
т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762
Електронні книги: www.bohdan-digital.com

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520
м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,

nk-bogdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: dk-books.com
т. (067) 350 1467; (099) 434 9947

ПРО АВТОРА ТА ЙОГО КНИГУ

Еремія Готгельф (4 жовтня 1797 — 22 жовтня 1854) — псевдонім швейцарського письменника та пастора Альберта Бітціуса.

Син пастора-кальвініста Зигмунда Бітціуса та його третьої дружини Єлизавети Бітціус-Колер народився у Муртені. 1805 року батько письменника став пастором у маленькому селі, котре називалося Утценсдорф. Саме тут маленький Альберт вперше познайомився зі селянським світом Емменталю. Початкову освіту дав йому батько. З 1812 року Альберт відвідує школу в Берні, де з 1814-го вивчає теологію в інституті як вільний слухач.

У 1817 році він починає ґрунтовно вивчати теологію в цьому навчальному закладі, який закінчує 1820-го. Після вікаріату батька Альберт до 1821 р. продовжує навчання в Готтінгені. З метою поглиблення здобутих знань відвідує острів Рюген, міста: Берлін, Ваймар, Ляйпціг, Дрезден та Мюнхен. Навесні 1822 року повертається в Утценсдорф. В 1824 році помирає батько і Бітціус стає вікарієм в Герцогенбухзеє. 1822-го стає помічником пастора і перебирається до Берна у церкву Святого Духа. У 1831 році як вікарій він переїздить на парафію Лютцельфлю в Емменталі, де його через рік обирають пастором.

З 1828 року Альберт займається також журналістикою. Він автор близько 150, здебільшого невідданих, газетних статей, в котрих висвітлює політичні, економічні та соціальні теми. Більшість із них були надруковані у «Бернському другові народу» (Berner Volksfreund). Вони були критичними, їхніми мішенями ставали такі тогочасні знаменитості, як Карл Нойнаус та Якоб Штемпфіль. Окрім того, Бітціус гаряче диспутував з юристом Вільгельмом Снеллем, професором Бернського університету, котрий пропагував радикальний лібералізм. Альберт був прихильником ліберального консерватизму Едуарда Бльоша.

1836 року Бітціус пробує себе в ролі письменника. Перший роман називався «Дзеркало селян» (Der Bauern-Spiegel). Ім'я головного героя роману — Єремії Готгельфа — стало його письменницьким псевдонімом. Він пише романи, оповідання, статті на злободенні та історичні теми.

Суттєвий внесок у поширення літературного доробку Єремії Готгельфа у північно-німецьких краях зробив Юліус Шпрінгер. У його берлінському видавництві, починаючи з 1846 року, і вийшли усі твори письменника. Для того, щоб зацікавити читача, Шпрінгер раз у раз радив авторові уникати написання зворотів та понять на швейцарських говірках. Перша книга, написана літературною німецькою, з'явилася 1846 року. Вона називалася «Наймит Уллі» (Uli der Knecht). Шпрінгер пропонував читачеві різні за цінами та оформленням книги Єремії Готгельфа.

Готтфрід Келлер між 1849-м та 1855-м рецензував низку творів, опублікованих у видавництві Шпрінгера. Келлер возвеличував земляка, називав епічним поетом, але картав за нестримність його антирадикальної пропаганди.

Романи Готгельфа віддзеркалюють, почасти навіть у надмірно детальному реалізмові, селянське життя XIX сторіччя. Він майстерно, як ніхто із письменників того часу, зумів поєднати християнські канони та загальнолюдські цінності. Характерною є повість «Чорний павук» (1842), у якій письменник зводить воєдино легенди, зображаючи в оповіді-порівнянні християнсько-гуманістичні уявлення про добро та зло. Спочатку, особливо не заглиблюючись у суть, значна частина літературних критиків сприймала цей твір як шедевр. Томас Манн у «Історії «доктора Фаустуса» написав, що захоплюється «Чорним павуком», як твором, «місцями написаним у «Гомерівському» стилі». «Як письменник, — стверджує стосовно Готгельфа Вальтер Мушг, — цей аутсайдер [...], беззаперечно, не лише найбільший, але й чи не єдиний

оповідач найвищого ґатунку у німецькій літературі. Він єдиний, котрого можна поставити на один рівень з Діккенсом, Бальзаком чи Достоєвським». Далі Мушґ стурбовано пише: «І, незважаючи на це все, він залишається невідомим для багатьох видатних знавців, бо, почувши його ім'я, вони неодмінно зневажливо всміхнуться. Отож виглядає, що він ніколи не отримає слави світового письменника. І однією з причин є те, що лише швейцарець може гідно оцінити глибину його варварської мови».

Ґотгельф вважав, що над його ідеалом суспільства, котре відзначається працьовитістю, любов'ю до рідного краю та релігійністю, нависає смертельна загроза у вигляді тотальної індустріалізації. Письменник намагався протиставити їй індивідуалізм персонажів своїх книг та їх радикальність.

Деякі з творів Ґотгельфа було екранізовано. У Швейцарії — «Наймит Уллі» (1954) та його продовження «Рільник Уллі» (1955) здобули велику популярність. На честь письменника було названо вулиці в Цюриху, Берні та Базелі.

У серпні 2012 року в колишньому пасторському будинкові, де жив письменник, та спорудах, котрі до нього належали, урочисто відкрили Центр Ґотгельфа Емменталь Лютцельфлю.

День пам'яті письменника відзначається у Євангелічній церкві Німеччини. У лютеранському церковному календарі — це 22 жовтня.

В Україні повість «Чорний павук» перекладена та видана вперше. Щоби точніше передати колорит швейцарських говірок, перекладач щедро використав галицький діалект української мови, найбільш притаманний жителям сільської місцевості Підгір'я. Сподіваємося, творчість Єремії Ґотгельфа викличе щире зацікавлення читачів.

Ірина Дем'янова

Із-за стрімких верхогір'їв велично та ясно виглянуло сонце й зазирнуло у вузький пас долини, затиснутої звідусіль гірськими кряжами. Воно щедро обдарувало теплом та світлом божі створіння, котрі зраділи сонячному промінню, бо живуть просто неба, пробудило усю живність від сну та звеселило її. І ось із озолоченого промінням узлісся обіззався вранішньою піснею дрізд, а десть із всипаной перлами роси трави та лиснючих від вологи квітів його палко підтримала дзвінким сумовитим співом перепілка. Над темними ялинами закружляли у весільних танка́х ворони, а інші ніжно закаркали колискових над великими, круглими та наїжаченими купинами-гніздами, котрі слугували ліжечками для їхнього ще не опереного потомства.

Природа наділила середину сонячного взгір'я, там де воно перебувало в захистку гори, родючим ґрунтом. Десть посередині цієї місцини височів, оточений розкішним садом, гарненький та охайний будиночок. Декотрі з височенних яблуньок саду ще красувалися пізнім квітом. Щедро підлитий водою з криниці моріжок де-не-де лежав у покосах трави, скошеної на корм для худоби, а місцями ще буйно зеленів. Ретельно прибране подвір'я будинку аж виблискувало чистотою. Обійстя так підмітають лише на святу неділеньку. Проте одразу впадало в око, що такої чистоти не можна було досягти, швиденько пройшовшись мітлою у суботу ввечері. Охайність садиби та подвір'я були свідченням того, що господарі прибирали їх щодня. Дбати про чистоту

в оселі — це як дбати про чистоту родинних стосунків, заплямувавши які лише раз, отримаєш бруд надовго. Годі вже казати про пролиту чиясь кров, котра фатально тяжіє над наступними поколіннями, проступаючи раз у раз кривавими плямами в їхніх долях.

Збудований людськими руками на створеній та дарованій Господом землі будиночок виблискував чистотою не просто так. Над цією місциною, над цією господою загорілась на ясному небі невидима зоря, бо тут запанувало свято. Це була радість, подібна до радощів від повернення сина до свого отця. Така втіха є свідченням, що ангели небесними сходами ще відвідують землю та повертаються назад. Це було як радість душі людської, котра, покинувши тіло, знаходить спасіння та увагу не тут, на землі, а нагорі — в Отця Небесного. Був саме той день, коли уся рослинність тягнеться до неба й квітне у всій своїй пишноті, кожного разу слугуючи людині прикладом життєвого призначення. Нараз над горами полинув милозвучний церковний дзвін, він лунав над пагорбом, і неможливо було взнати, з якої саме сторони, бо його було чутно звідусіль. Передзвін тривав, аж звуки його полинули ген у далекі долини. Вони несли звістку про те, що дім Божий відчинено для всіх, хто серцем відкритий для Господа, хто готовий слухати слово Боже.

В будиночку та навколо нього панував жвавий рух. Неподалік від колодязя скребницею старанно вичищали коней — статечних кобил, навколо яких, задерши хвости, безупинно гонили лошата. У широкому кориті корови задоволено та жадібно тамували спрагу, і хлопчак мусив двічі братися за мітлу та шуфлю¹, аби старанно прибрати після них купки, котрі ніяк не вдавалося зішкрябати без сліду. А ще сюди прийшли крижасті робітниці, котрі тиковими² шматинками старанно вмили розрум'янені лица

¹ Совкова лопата.

² Цупка бавовняна або льняна тканина.

в студеній воді, закрутивши, щоб не заважало, жужмом волосся у два вузли — над кожним вухом. Потім вони завзято цурпелили¹ відра з водою, зникаючи через розчахнуті двері у сутінках хати. І ось з короткого комина на верхівці даху забухкав сизими клубами дим, витягнувшись пізніше темним стовпом у небесну блакить. Згорбившись, важко чалапаючи, щоразу опираючись на ковіньку², завернув за ріг хати дід. Він мовчки поспостерігав за наймитами й робітницями, за їхнім заняттям, почухав по загривку коня, нагнав корову, котра ні з того ні з сього надумалась і собі, як дурне лоша, попустувати, та вказав ковінкою вітрогонові-прибиральникові на не уважно залишені в кількох місцях соломинки. Після цього без поспіху встромив руку в глибоку кишеню свого довгого лейбика³ та, понишпоривши, дістав звідти запальничку з наміром безтурботно і як завше з самого рання, незважаючи на й так важкий віддих, попихкати люлькою.

Вийшла й бабуся та, всівшись перед ґанком за стіл на дбайливо і начисто витерту лаву, взялася старанно краяти буханець тонкими, якраз щоб нормально вкусити, скибками. Бабуня взялася за цю роботу, бо була твердо переконана, що: «Ні тая кухарка, ні покоївка навіть хліба добре вкряти не можуть, накавальцюють⁴ деколи так, що й кит би вдавився, як би ту скибку до писка взяв!». Під стіл коло її ніг прожогом збіглися з усього подвір'я тлусті кури, які відразу почали завзято воювати з гарненькими голубами, котрі так само злетілися поласувати крихтами. Величина та вгодованість рябих і пістрявих надавали їм явну перевагу над гулями, тож відігнані голуби розташувалися неподалік, готові в кожен момент

¹ Тягти, нести кого-, що-небудь, докладаючи певних зусиль.

² Палиця із загнутим кінцем.

³ Чоловічий верхній одяг, звичайно без рукавів.

⁴ Накавальцювати – нарізати великими куснями, кавалками.

пурхнути в повітря, як тільки котра курка надумається напасти на них, а потім, як вона пожадливо кинеться назад до крихт, знову повернутися на старе місце. Коли серед голубів знаходився найсміливіший і підлітав ближенько, старенька підбадьорювала його словами та винагороджувала шматочком хліба, водночас вона нарікала на недоумство інших представників голубиного роду та захланність курей.

Тим часом у чистенько прибраній кухні весело гугнів, потріскуючи ялицевими дровами, вогонь, а кавові зерна, котрі поставна кухарка помішувала дерев'яною лопаткою на великій сковороді, вторили йому, полускуючи. Ось коло плити уже всілася одна з тих наймичок, котрі старанно вмивалися коло колодязя, і, затиснувши кавомолку між колінами, захрумтіла свіжо посмаженими кавовими зернами. На порозі розчахнутих дверей, ще з мішечком кавових зерен у руці, з'явилася миловидна, хоча й дещо бліда з лица молодиця, та взялася втаємничувати кухарку в секрети прийому гостей:

— Агов, повитухо, знаєш що, ти тут мені сьогодні кавові зерна аж до чорного не смаж. А то ще, не дай Боже, кума подумає, що я на каві заощадити хочу. Знаєш, хресна страх яка прискіплива, а як до всього приглядається! Розкаже всім, будуть потім позаочі шептатися. Сьогодні ж хрестини, а в такий день, що на півкіля¹ тої кави більше чи менше гостям піде, не так уже й важливо. Нема чого економити. Та гляди, не забудь вайнварм² вчасно приготувати й подати! Дідо ж доти не повірить, що сьогодні хрестини, поки перед кумами, заки³ всі не підуть до церкви, не стоятиме вайнварм. І приготуй усе як годиться, не подумай на чомусь шпарувати⁴. Чуєш,

¹ 500 грамів.

² Швейцарська рідка страва, суп з вином та прянощами.

³ Допоки.

⁴ Економити.

що я кажу? Шафран візьмеш із мищини на печі, кориця і цукор осьдечки на столі, а вина не жалій, зроби вайнварму більше, ніж зазвичай на таку гостину робиться, нехай із запасом буде. Як збираєшся дитину хрестити, то не маєш перейматися, що чогось бракуватиме.

Отож з почутого можемо зробити висновок, що сьогодні у цьому домі мають хрестити дитину, а кухарка господарів так само вміло порається на кухні, як і раніше повитухою вправно приймала пологи у породіллі. А ще повариха має поспішити, щоб вчасно приготувати все як годиться на простій плиті.

Сходи погребу натужно закрипіли. Звідти із здоровенним куснем сиру в руках піднявся кряжистий чолов'яга. Він зайшов на кухню і, вибравши з мисника першу ліпшу тарелю, поклав сир у неї та зібрався було вже занести й поставити страву на збитий із брунатного горіхового дерева стіл.

— Бенце, зачекай, спинися, — гукнула йому вслід вродлива бліда жінка. — Та нас люди засміють, скажуть, що на хрестини файнішої¹ тарелі не знайшли поставити! З цими словами вона підійшла до блискучого, зробленого з вишні, кременця, котрий мав спереду засклені дверцята, таку шафу називають буфетом. Вочевидь, саме тут господиня тримала найгарніший, призначений для прийому гостей, посуд. Жіночка розчахнула дверцята й виїняла з глибини тарілку з блакитною облямівкою та великим букетом квітів посередині. Окрім цього, тареля по центру, навколо букета, була ще й оздоблена різноманітними сентенціями на кшталт:

*Постав собі за мету:
Копійка до копійки —
і матимеш добру грошву.*

¹ Красивішої.

*Від Господа нам ласка.
От і живи по-божому, будь ласка.*

*І в пеклі, і в гончаря — пал,
Але перше за гріх,
А друге на запал.*

*Як косар траву жне,
Так і смерть нікого не мине.*

Поруч із куснем сиру господиня поклала замішаний з найкращого борошна, яєць та масла коровай. Такий полюбляють випікати в Берні: здоровецький рудо-золотавий плетеник, котрий нагадував грубезну дівочу косу. Зверху та підспід вона примостила ще дві заповнені тарелі, змайструвавши таким чином кльош¹. На нижній тарілці акуратно вляглися пиріжки та сухарі з дріжджового тіста, а на верхній — млинчики.

На печі, до кави, яка саме закипала у лиснючому триногому кавникові, впрівали у полив'яному, прикрашеному чудернацькими квітами та закритому кришечкою горщиківі густі та гарячі вершки. Еге ж, мусимо-таки відзначити, що увесь цей заживок, приготовлений господарями на сніданок для кумів, не завше навіть на князівських столах побачиш. Отакі вже вони, ці бернці! У цілому світі більше таких селян не знайти. З усіх тих англійців та англійок, котрі туристами аж рояться по Швейцарії, повірте мені, ні бундючний лорд, ані пихата леді ніколи не їстимуть такого пишного сніданку, як оце зараз наші бернці.

— Ох, тільки б встигнути усе вчасно приготувати, — бідкалася повитуха. — Мені, щоби з усім впоратися, ой, ще часу як треба. І нікуди не дінешся, бо все має свій порядок. А панотець наш — такий пунктуальний, що просто жах! Ох і ганитиме, як не поспіємо вчасно до церкви.

¹ Одно, дво чи триярусна підставка для солодоців або фруктів.